

УДК 330.131.7

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ. ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

*Воловельська І.В., к. е. н., доцент,
Данкова В., магістр,
Мурза Я.В., магістр,
Юрашук Л.Б., магістр, (УкрДУЗТ)*

Будь-який вид діяльності, особливо в сфері економіки і підприємництва, пов'язаний з вибором і прийняттям рішень щодо подальшої поведінки в умовах невизначеності. Причому джерела невизначеності можуть бути різні: нестабільність економічної, політичної, соціальної ситуації; неможливість спрогнозувати поведінку партнерів, а так само інші фактори, які не піддаються визначенню.

Основна проблема, що виникає в процесі прийняття рішення, полягає в тому, що обов'язково є випадкові процеси, що виникають через вплив негативно або позитивно налаштованих факторів зовнішнього і внутрішнього середовища.

Фактор ризику є обов'язковим атрибутом сучасної економічної ситуації. Відбувається це тому, що ринкові відносини передбачають економічну свободу суб'єктів господарської діяльності, а також через постійні трансформаційні процеси, що відбуваються в сучасному світі. Через це і виникає недостатня забезпеченість інформацією при прийнятті рішення по проблемній ситуації або невизначеність.

Для того, щоб підприємство розвивалося успішно, йому необхідно приймати рішення так, щоб негативний вплив зовнішнього середовища було мінімальним.

Щоб знизити негативний вплив факторів зовнішнього середовища, яке характеризується невизначеністю і агресивною конкуренцією, що не дає з великою часткою ймовірності спрогнозувати майбутнє, підприємству необхідно створити таку систему безпеки, яка б беручи до уваги реальний стан, змогла б нейтралізувати наслідки.

Ключові слова. *ризик, невизначеність, система управління ризиками.*

RISK MANAGEMENT. THEORETICAL ASPECT

*Volovelska IV, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Dankova V., master,
Murza YV., Master,
Yurashchuk L.B., Master, (UkrSURT)*

Any type of activity, especially in the field of Economics and entrepreneurship, is associated with the choice and decision-making regarding further behavior in conditions of uncertainty. Moreover, the sources of uncertainty can be different: instability of the economic, political, and social situation; inability to predict the behavior of partners, as well as other factors that cannot be determined.

The main problem that arises in the decision-making process is that there are necessarily random processes that occur due to the influence of negative or positive factors of the external and internal environment.

The risk factor is a mandatory attribute of the current economic situation. This is because Market Relations provide for the economic freedom of economic entities, as well as through the constant transformation processes taking place in the modern world.

Because of this, there is insufficient information availability when making a decision on a problem situation or uncertainty.

In order for an enterprise to develop successfully, it needs to make decisions so that the negative impact of the external environment is minimal.

In order to reduce the negative impact of environmental factors, which is characterized by uncertainty and aggressive competition, which does not allow us to predict the future with a high degree of probability, the company needs to create a security system that, taking into account the real state, could neutralize the consequences.

Only a risk management system based on their identification using existing classifications will guarantee effective operation, stability and independence of the enterprise. The presented classification of risks and methods of risk management will become the basis for diagnosing the state of the enterprise and its long-term development.

Key words. *risk, uncertainty, risk management system.*

Постановка проблеми. Будь-яка діяльність підприємства пов'язана з ризиками і загрозами, тому вона повинна базуватися на їх досить компетентній діагностиці та системі управління. Специфіка економічної обстановки в країні, а також недосконалість існуючих класифікацій і характеристик ризиків, послужили основою для написання даної статті

Аналіз останніх досліджень і публікацій та виділення невирішених складових загальної проблеми. Вагомий внесок у вивчення поняття управління ризиками внесли такі вчені, як Дикань В.Л., Панченко С.В., Воловельська І.В., Маслова В.О., Маковоз О.В. Олифіров А.В [2, 3, 4, 8] та ін.

Питання класифікації ризиків досліджували такі вчені, як Альгин А.П., Каминский А.Б. Лапуста М.Г. Найт Ф.Х. [1, 5, 6, 7] і ін.

Однак, слід зазначити відсутність комплексного підходу до питання комплексної класифікації та системи управління ризиками.

Мета статті полягає в комплексному розгляді поняття ризиків та управління ними на основі існуючих підходів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для того, щоб підприємство розвивалося успішно, йому необхідно приймати рішення так, щоб негативний вплив зовнішнього середовища було мінімальним.

Щоб знизити негативний вплив факторів зовнішнього середовища, яке характеризується невизначеністю і

агресивною конкуренцією, що не дає з великою часткою ймовірності спрогнозувати майбутнє, підприємству необхідно створити таку систему безпеки, яка б беручи до уваги реальний стан, змогла б нейтралізувати наслідки.

Слово "ризик" перекладається як прийняття рішення, результат якого невідомий.

Існує кілька теорій, що трактують характеристики цього поняття :

- згідно класичної теорії під поняттям ризику розуміються втрати, які можуть статися в результаті обраного рішення ;

- згідно неокласичної теорії через невизначеність зовнішнього середовища, ризик розглядається як відхилення від наміченого результату: підприємство може як отримати прибуток, так і залишитися в збитку. Прихильники даної теорії вважають, що ризик повинен бути завжди виправданий і якщо він не обґрунтований, то завжди призведе до втрати прибутку. При прийнятті рішення розглядають тільки одну мету – збільшення прибутку при найменших витратах.

- згідно кейсіанської теорії ризик присутній завжди, будучи обов'язковою умовою реалізації прийнятого рішення. Ця теорія вводить в науковий обіход поняття "витрат ризику", під якими мається на увазі створення резервного фонду на покриття можливих збитків. Також ризик класифікується як ризик приймаючого рішення і ризик зміни вартості грошових коштів;

- згідно з фундаментальним підходом ризики класифікуються як прогнозовані і не прогнозовані. Також результат реалізації рішення може мати три види наслідків: отримання прибутку, отримання збитку і прибуток дорівнює збитку.

Якщо систематизувати ці підходи, можна отримати наступні характеристики ризику:

- ризик існує завжди, коли відбувається будь-яка дія, так як дія відбувається в ситуації невизначеності;

- для кожного рішення ризик індивідуальний, як і для підприємства або підприємця;

- ризик – це відхилення від наміченого результату, як в позитивну, так і в негативну сторону;

- ризики бувають як прогнозовані, так і не прогнозовані;

- якщо ризик не обґрунтований, він призведе тільки до втрат.

Як видно з вищесказаного, цих характеристик недостатньо для повної характеристики ризиків і визначення методів впливу на них.

У підприємства є зовнішнє середовище, тобто навколишні його макро- і мікрофактори. А також внутрішнє середовище, тобто всі системи підприємства в їх взаємодії. Отже, ризики можуть виходити як ззовні підприємства, так і всередині нього.

Зовнішні ризики, особливо макроризики, тобто ті, на які підприємство не може вплинути в силу їх глобального походження, це такі ризики, як: політичні, зовнішньоекономічні; валютні ризики; ризики, пов'язані з форс-мажорними обставинами, тобто епідемії, зміна ринкового середовища; інформаційний ризик та ін.

Внутрішні ризики пов'язані з безпосередньою діяльністю підприємства: ризики поставок або ресурсні ризики; ризики продажів або збутові ризики; транспортно-логістичні ризики; фінансові ризики; кадрові ризики та ін.

Залежно від наслідків свого впливу на підприємство ризики можна розділити на допустимі ризики – тобто ризики, чий наслідки

не вплинуть на цілісність підприємства і не приведуть до серйозних збитків. Підприємство тільки втратить прибуток, але збереже виробничі потужності та економічну привабливість бізнесу.

Якщо ж ризики призведуть до збитків, що перевищують прогнозований прибуток, тобто перебуватимуть поза допустимими межами, то такі ризики можуть порушити майнову цілісність підприємства і призвести до втрати підприємством окремих робочих функцій.

У разі, коли ризики призводять до банкрутства підприємства через втрату ним платоспроможності або через форс-мажорні обставини, то вони є критичними для підприємства.

Існують ризики, які несуть пряму шкоду підприємству, наприклад: ризик несплати боргу або невиконання зобов'язань постачальником або контрагентом.

У разі, коли підприємству наноситься непрямий збиток, наприклад, у разі нездійснення угоди, то це ризики упущеної вигоди.

Також ризики класифікуються залежно від об'єкта посягання: фінанси; майно; імідж; інформація; особистість; виробничий процес (всі види діяльності підприємства).

Система управління ризиками на підприємстві – це діяльність, спрямована на виявлення економічних ризиків, визначення їх допустимого рівня та певними діями щодо зменшення або нейтралізації негативних явищ та їх наслідків.

Існують наступні методи управління ризиком:

1. Ухилення від ризику – створюється система запасів і резервів промислового підприємства. Ці резерви створюються із засобів виробництва і предметів споживання, тимчасово вилучених з виробничого процесу. Тобто резервуючи тимчасово вільні ресурси підприємство використовує їх у кризових ситуаціях.

2. Запобігання ризику – створюється система постійного моніторингу зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства. Цією системою проводиться збір та аналіз поточної

інформації, зіставлення її з аналогічними періодами розвитку та визначення можливих змін у майбутньому.

3. Передача ризику. Це найбільш поширений метод впливу на ризик. Але він не прийнятний у разі випуску підприємством нової продукції або освоєння нових технологій. Такі ситуації страхові компанії не приймають до розгляду. При ризику, що не підлягає страхуванню, слід використовувати інший метод впливу на ризик. Передача ризику передбачає: передачу ризику у вигляді залучення сторонніх організацій як гаранта угод. У цій якості можуть виступати промислові підприємства, банки, інвестиційні компанії, що несуть відповідальність за здійснення угоди; страхування від можливих втрат очікуваного прибутку або неотримання передбачуваного доходу, страхування інвестицій, зміни курсів валют і т. д., тобто передачу ризику страховим компаніям.

4. Локалізація ризику. Доцільні в тих випадках, коли є можливість конкретизувати джерела ризику. Після виділення найбільш небезпечного етапу або ділянки діяльності вдається його контролювати і таким чином знизити або взагалі уникнути наслідків його впливу. Для цього використовується: створення венчурних підприємств або спеціальних структурних підрозділів для виконання ризикових операцій (наприклад інноваційні розробки). Тоді на цих підприємствах локалізуються найбільш ризиковані частини проекту, контроль і необхідну допомогу якій надає "материнська" компанія; лімітування полягає у встановленні ліміту, тобто граничних сум витрат, продажів, кредиту та ін.

5. Зниження ступеня ризику. Це найбільш гнучкі інструменти впливу на ризик. До них відносяться різні методи розподілу або диверсифікації ризику. Зниження ступеня ризику передбачає розподіл ризику між його учасниками. Це можливо у сфері взаємодії між споживачами, постачальниками або партнерами. Наприклад, диверсифікація інвестицій передбачає процес розподілу інвестованих коштів між різними об'єктами вкладення капіталу, які не пов'язані між

собою; диверсифікація структури споживачів означає взаємодію з різними споживачами і на декількох товарних ринках. Вибір партнера, для якого така загроза не існує або мінімальна. Диверсифікація-процес розподілу капіталу між різними областями впливу, які безпосередньо пов'язані між собою. Вона дозволяє уникнути частини ризику при розподілі капіталу між різними сферами діяльності.

6. Хеджування (від англ. hedge-страховка, гарантія) позиція по термінових операціях, що встановлюється на одному ринку, для компенсації впливу цінових ризиків рівною, але протилежної термівової позицією (позицією по термінових операціях), на іншому ринку. Хеджування здійснюється з метою страхування ризиків зміни цін. При спільному веденні робіт декількох підприємств-чітке розмежування обов'язків і прав між сторонами, а також умови переходу робіт і відповідальності від одного учасника до іншого. Найбільш часто зустрічається хеджування ф'ючерсними контрактами. Ф'ючерс – стандартний строковий біржовий контракт купівлі-продажу базового активу, при укладенні якого сторони (продавець і покупець) домовляються тільки про рівень ціни і термін поставки активу, обумовлюючи заздалегідь всі параметри активу і несуть зобов'язання перед біржею аж до його виконання.

Виявлення та ідентифікація факторів ризику – одне з найбільш важливих завдань забезпечення ефективної роботи підприємства. Більш того, ігнорування існування ризиків при прийнятті стратегічних рішень веде до негативних наслідків, пов'язаних з втратою прибутку; можливого зниження котирувань акцій; зниженню ефективності інвестицій порівняно з планованою; неефективними витратами матеріальних, трудових і фінансових ресурсів; утворення наднормативних запасів нереалізованої продукції; іншими видами втрачених вигод.

Виходячи з існуючих проблем підприємств, про які говорилося вище, можна зробити висновок про те, що тільки ідентифікуючи ризики за допомогою наявних

класифікацій, можна вибрати оптимальний метод управління ними.

Висновки: тільки система управління ризиками, заснована на їх ідентифікації за допомогою наявних класифікацій стане гарантією ефективної роботи, стабільності і незалежності підприємства. Представлена класифікація ризиків і методи управління ризиками стане основою діагностики стану підприємства і його перспективного розвитку.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Альгин А.П. Грани экономического риска / А.П.Альгин.- М.:Знание, 1991.-112с.
2. Дикань В.Л. Економічна безпека підприємства [Текст]: навч. посібник / В.Л. Дикань, І. В. Воловельська, О. В. Маковоз. - Х.: УкрДАЗТ, 2011. - 243 с.
3. Дикань В.Л. Управління бізнесом [Текст]: підручник / Дикань В.Л., Панченко С.В., Маслова В.О., Воловельська І.В.- Х.: УкрДАЗТ, 2017. - 315 с.
4. Дикань В.Л., Воловельская І.В. Концептуальні підходи до забезпечення економічної безпеки підприємства // Вісник економіки транспорту і промисловості.-2018.-№64.-С.1-18
5. Каминский А.Б. Економічний ризик та методи його вимірювання/ А.Б.Камінський.-К.:Козаки, 2002.-120с.
6. Лапуста М.Г. Риски в предпринимательской деятельности: [учебное пособие] / м.Г. Лапуста, Л.Г Шаршукова. - М.: Инфра – М., 1998.-224с.
7. Найт Ф.Х. Риск. Неопределенность и прибыль/ Ф.Х. Найт. - М.: Изд-во «Дело»,2003.-359с.
8. Олифиров А.В. Управление собственными рисками предприятия: монография/А.В.Олифиров, Д.А.Бабкин; Донецкий национальный университет экономики и торговли им. М.И.Туган-Барановского.-Донецк: ДОННУЭТ, 2008-160с.
9. Райзберг Б.А. Современный

экономический словарь / Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева - М.: ИНФРА-М, 2004.-480с.

REFERENCES

1. Algin A. P. (1991) *Grani ekonomicheskogo riska* [Facets of economic risk] М.: Znanie, 1991. - 112s.
2. Dikan, V.L., Volovelska I.V., Makovoz O.V. (2011) *Ekonomichna bezpeka pidpryyemstva* [Economic security of the enterprise]: textbook. manual nickname. H.: UkrDAZT, 243 p.
3. Dykan, V.L., Panchenko S.V., Maslova V.O., Volovelska I.V. (2017) *Upravlinnya biznesom* [Business management]: textbook. Kh.: UkrDAZT, 315 p.
4. Dikan V.L., Volovelskaya I.V. Kontseptual'ni pidkhody do zabezpechennya ekonomichnoyi bezpeky pidpryyemstva [Conceptual approaches to ensuring the economic security of the enterprise] *Bulletin of Transport and Industry Economics*.-2018.-№64.-P.1-18
5. Kamensky A. B. (2002) *Ekonomichny rizik ta metodi yogo vimiryuvannya* [Economic risk and methods of its measurement]. K.: Kazaki, 120 p.
6. Lapusta M. G., Sharshukova L. G. (1998) *Riski v predprinimatel'skoy deyatel'nosti* [Risks in entrepreneurial activity]: textbook. M.: Infra-M., 224p.
7. Knight F. H. (2003) *Neopredelennost' i pribyl'* [Risk. Uncertainty and profit]. M.: Publishing house "Delo", 359p.
8. Olifirov A.V., Babkin D. A. (2008) *Upravleniye sobstvennymi riskami predpriyatiya* [Managing the company's own risks: monograph]. Donetsk National University of Economics and Trade named after M. I. Tugan-Baranovsky.- Donetsk: DONNUET, 160p.
9. Raizberg B. A., Lozovsky L. Sh., Starodubtseva E. B. (2004) *Sovremennyy ekonomicheskyy slovar'* Modern economic dictionary.-M.: INFRA-M, 480p.